

УДК 316.343.226:343.9-053.6
DOI <https://doi.org/10.32840/2707-9147.2021.90.3>

О. Б. ОРОС

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи,
Ужгородський національний університет

МІКРОСОЦІОЛОГІЯ НАСИЛЬСТВА ТА АГРЕСІЇ ЗА УЧАСТЮ ПІДЛІТКІВ

У статті зазначено, що в умовах швидких соціальних змін виникає потреба мікросоціологічного аналізу проявів насильства та агресії серед підлітків. Мікросоціологічний підхід до вивчення проблеми дозволяє виявити мікроінтеракційні аспекти насильства, так би мовити розглянути конкретну ситуацію «тут і зараз». Такий підхід має цінне практичне значення для розуміння, прогнозування та запобігання ситуацій насильства та проявів агресії.

З метою мікросоціологічного аналізу насильства та агресії серед підлітків нами проведено дослідження у листопаді 2020 – січні 2021 р. з використанням Google Forms. У нашому дослідженні використано метод вибірки керованої респондентами (RDS). Загальний розмір вибірки становив 998 підлітків 12–17 років. Дані оброблено за допомогою програми SPSS 22. Для статистичного аналізу використовувався метод кореляційного аналізу Пірсона.

За результатами дослідження більшість підлітків у ситуаціях, які провокують злість, та в конфліктних ситуаціях частіше застосовують вербальну пряму агресію, аніж фізичне насильство. Згідно з теоретичною моделлю для відтворення ситуацій із проявами фізичного насильства необхідно, щоб збіглися всі вище перераховані складники: ситуацію, що склалася, підліток вважає загрозливою (сприймає її вороже, тобто є ворожий дискурс щодо ситуації), природно виникає потреба захисту свого «Я»; підліток відчуває ворожі емоції (страх, злість, огиду); у поведінковому репертуарі підлітка переважають насильницькі сценарії поведінки, які вже успішно апробовано ним раніше; ситуація включає можливість подолання бар'єра конфронтаційної напруги та страху перед насильством. Наше дослідження виявило, що більшість підлітків залучені в ситуації насильства, проте з різною частотою і переважно в ролі спостерігачів. Більшість опитаних пояснюють необхідність застосування насильства потребою захисту. Третина підлітків підтверджує, що насильство спровоковано ситуативними чинниками. За твердженням респондентів, в емоції злості найчастіше поведінковою реакцією є крики. Ролі підлітків під час бійок (активний учасник (агресор), спостерігач, жертва) пов'язані з частотою участі в бійках, місцем події, вибором поведінкової реакції в гніві, а також мають гендерні особливості. Ролі підлітків під час активної прямої вербальної агресії пов'язані із частотою участі в ситуації психічного (емоційного) насильства та бійках, а також із вибором поведінкової реакції в гніві.

Ключові слова: насильство, агресія, мікросоціологія, підлітки, ситуація.

Значущі глобальні соціальні трансформації, які охопили весь світ, вимагають нових підходів до вивчення та розуміння соціальних явищ. Україна переживає кризу, пов'язану із ситуацією пандемії Covid-19, супутниками якої є стрес, паніка, соціальна та економічна невизначеність, тривожність та страх. Нині можемо говорити про зміни звичних соціальних практик, які пов'язані як із пандемією Covid-19, так і зі стрімкою діджиталізацією. У часи невизначеності та кризи відбувається сплеск девіантної поведінки, зокрема адиктивної (як втеча від реальності) та девіантних проявів насильства та агресії (як реакція на зміну звичного життя, яка спершу сприймається як загроза). Дослідники зазначають підвищений рівень агресії та потенційну небезпеку хвилі насильства [1; 2]. Насильство та агресія серед підлітків завжди викликали занепокоєння в суспільстві, відповідно, не викликає сумніву актуальність саме цього предмета наукових досліджень. Мікросоціологічний підхід до вивчення проблеми дозволяє виявити мікроінтеракційні аспекти насильства, так би мовити розглянути конкретну ситуацію «тут і зараз». Такий підхід має цінне практичне значення для розуміння, прогнозування та запобігання ситуацій насильства та проявів агресії.

В умовах стрімких соціальних змін виникає потреба мікросоціологічного аналізу проявів насильства та агресії серед підлітків.

Концепції насильства та агресії запропоновано Й. Гальтунгом, А. Бандурою, А. Бассом, А. Налчаджяном, Р. Бероном, Д. Ричардсоном, А. Реаном, К. Хорні, Б. Вейнгастом, Д. Нортон, Х. Хекхаузенем, С. Єніколовим, І. Кудрявцевим, К. Лоренцом. До проблеми насильства та агресії за участю підлітків зверталися Е. Руланн, Д. Олвеус, Г. Ковганич, В.М. Кудрявцев, Н.Ю. Максимова, Г. Міньковський, Г. Моргентан, Ю. Онишко, В. Оржеховська, Т. Федорченко, О.Б. Янчук, В. Юстицький І. Ігошев, К.А. Додж,

Агресія визначається як мотивоване завдання шкоди. Агресія – це мотивована поведінка, яка суперечить нормам і правилам існування людей у суспільстві та завдає шкоду об'єктам нападу (як людям, так і неживим предметам). Агресія завдає фізичну шкоду людям або ж психологічний дискомфорт [3]. Насильство на мікрорівні проявляється у формі свідомого впливу на особу шляхом застосування сили поза її волею та бажанням, що призводить до обмеження чи втрати нею можливостей для власного розвитку. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає насильство як: навмисне застосування фізичної сили або влади, дійсне або у вигляді загрози, спрямоване проти себе або проти іншої особи, групи осіб або громади, результатом якої є тілесні пошкодження чи високий ступінь їх вірогідності, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збитки. Причому насильство в медичному аспекті класифікується за трьома типами: спрямоване проти самого себе, колективне і міжособистісне [4]. Здебільшого агресія та насильство збігаються за своїм змістом

чи наслідками. Відомий американський соціолог Р. Коллінз пояснює: «насильство потребує тих чи інших ситуаційних умов, в рамках яких воно може відбутися (чи не відбутися), поза будь-якою культурною мотивацією». Насильство майже завжди наштовхується на серйозні емоційні перепони (бар'єр конфронтаційної напруги). Людям зазвичай неприємно застосовувати насильство, існує ціла низка соціальних ритуалів для уникнення насильства. На думку автора, насильство проявляється виключно за обставин, які дозволяють цей конфронтаційний бар'єр подолати [5]. Серед підлітків найбільш поширеними є такі шляхи подолання бар'єра: кількісна перевага суб'єкта (чи суб'єктів) насильства над жертвою, що характерно для мобінгу, та явна фізична та емоційна перевага над жертвою, що характерно для булінгу [6]. А. Бандура пояснює насильство та агресію в рамках набутої в процесі соціального навчіння моделі поведінки, яка можлива тільки за певних соціальних умов [7]. В процесі соціалізації підлітки засвоюють різні сценарії поведінки (скрипти) і за нагоди намагаються їх реалізувати. Ті, які виявилися успішними, тобто призвели до бажаних результатів, скоріше за все буде включено до поведінкового репертуару підлітка [8]. При аналізі насильства та агресії також варто наголосити, що агресія та насильство є природною реакцією людини на загрозу [9]. У підлітковому віці агресія та насильство часто є реакцією в контексті захисту свого «Я» в широкому значенні. Сюди ж буде належати захист тієї частини реальності, яку підліток маркує як «моя». Оскільки для підліткового віку характерною особливістю є невизначеність щодо ідентифікації свого «Я» перш за все в соціальному контексті, відповідно, межі «Я» розмиті. Відповідно, більшість типових поведінкових реакцій у підлітковому віці базується на агресії. Оцінка ситуації та визначення її як загрозової, а також відповідне емоційне забарвлення спричинене ворожістю [10]. Р. Янофф-Бульман визначає ворожість в межах індивідуальних уявлень про картину світу, що є наслідком мікросоціальних процесів і залежить від конкретної культурно-історичної реальності [11]. Дослідження доводять корелятивний зв'язок ворожості із здатністю ідентифікації емоцій на обличчі. Вороже налаштовані учасники експерименту частіше визначали щасливе обличчя як нейтральне, а огиду ідентифікували як злість [12]. Хоча вороже сприйняття як поведінки іншої людини чи її особистості загалом потенційно може призвести до застосування фізичного насильства проти неї, все ж прояви вербальної агресії (активної чи пасивної) будуть застосовані у більшості випадків.

З метою мікросоціологічного аналізу насильства та агресії серед підлітків нами проведено дослідження у листопаді 2020 – січні 2021 р. з використанням Google Forms. Для формування вибірки анкету було розміщено на сторінках соціальної мережі «Facebook» та в групах учнів старших класів Viber із зверненням від дослідника. У нашому дослідженні використано метод вибірки керованої респондентами (RDS).

Первинні респонденти, рекрутинг яких здійснювався представниками закладів освіти – вчителі старших класів (10 осіб) та студенти перших курсів та учні старших класів (30 осіб), які самі відповідали на запитання і зверталися до друзів із проханням відповідати на запитання анкети, тобто одночасно виступали і респондентами і рекрутерами. Вторинні респонденти – діти підліткового віку 12–17 р. Анкета складається з трьох блоків: соціально-демографічний блок та проблемні блоки, які орієнтовані на виявлення складових ситуацій насильства та агресії серед підлітків. Дані оброблено за допомогою програми SPSS 22. Для статистичного аналізу використовувався метод кореляційного аналізу Пірсона. Загальний розмір вибірки становив 998 підлітків 12–17 років. 54,6% респондентів проживають у селі, 9,6% у районному центрі, 15,6% у Мукачевому та 20,2% в Ужгороді, (які є найбільшими містами області). Серед опитаних 37,8% хлопців та 62,2% дівчат. Віковий розподіл респондентів такий: 17 років – 33,2%; 16 років – 17,8%; 15 років – 15%; 14 років – 15%; 13 років – 10,7%; 12 років – 8,2%. Слід зауважити, що діти старшого підліткового віку охочіше відповідали на запитання анкети, молодші підлітки частіше відмовлялися від участі в опитуванні через побоювання наслідків та недовіру, хоча рекрутери наголошували на анонімності участі в дослідженні та виключно науковому інтересі автора анкети. Така ситуація вкотре виявляє високий рівень латентності досліджуваної проблеми.

За даними соціологічного дослідження у 2018 році третина підлітків брала участь у бійках [13]. Результати нашого дослідження виявилися ще більш приголомшливими – 55,9% підлітків Закарпаття безпосередньо брали участь у бійках: дуже рідко, один чи два рази на рік – 39,4%; кілька разів на місяць – 9,2%; кілька разів на тиждень – 4,6%; кожного дня 2,6%. Окрім цього, 44,1% підлітків вказали, що ніколи не брали участі в бійках. Очікуваними були результати щодо гендерного розподілу учасників бійок, але несподіваними щодо частоти участі в бійках дівчат. Хлопці частіше є учасниками бійки, ніж дівчата (більшість хлопців вибрали варіанти «кілька разів на місяць» та «кілька разів на тиждень»). Проте серед дівчат більше тих, хто вибрали варіант «Так, кожного дня».

Отримані результати дослідження дозволили зробити висновки щодо рівня залучення підлітків у ситуації психічного (емоційного) насильства. Кожен другий опитаний підліток зазначив, що був учасником ситуації із проявами психічного насильства: 28,8% – один чи два рази на рік; 13,5% кілька разів на місяць; 6,8% кілька разів на тиждень; 2,8% кожного дня. 48% вказали, що ніколи не стикалися із психологічним насильством. Може скластися враження, що підлітки частіше беруть участь у бійках, ніж стикаються із психологічним насильством. Проте ми припускаємо, що сутність проблеми ускладнюється саме здатністю підлітків до ідентифікації психологічного насильства, вербальної та пасивної агресії, а також десенсibiliзацією

щодо агресії серед підлітків. На нашу думку, ситуації з елементами агресії та психологічного насильства сучасні підлітки ідентифікують як звичні. Викликає занепокоєння ситуація, за якої насильство та агресія сприймаються як нормальне, звичне середовище через кількісну перевагу в повсякденному житті. Джерелом десенсібілізації може бути як реальне життя, так і ЗМІ, кіно, соціальні мережі та інші соціальні офлайн- та онлайн-взаємодії. Мікросоціологічний аналіз ситуації насильства неможливий без деталізації ситуативних умов, в яких відбувається насильство. Переважно ситуативні умови визначаються місцем насильницької події. Ми спитали підлітків про їх досвід локалізації фізичного та психічного насильства. На питання «Де найчастіше відбувається психічне насильство?» ми отримали такий відсотковий розподіл відповідей: 27,1% у школі; 26% «в Інтернеті»; 8,4% вдома; 7,5% на вулиці. Отримані відповіді на аналогічне питання щодо бійок значно відрізнялися від попередніх: 3,6% вдома; 27,9% у школі; 35,1% на вулиці; 33,5% в інших місцях, детальніше в Таблиці 1.

Таблиця 1
Відсотковий розподіл щодо місця події/проявів фізичного та психічного насильства

Місце події насильницьких ситуацій	Фізичне насильство	Психічне насильство
Вдома	3,6%	8,4%
В Інтернеті (соц. мережі, групи)	-	26%
У школі	27,9%	27,1%
На вулиці	35,1%	7,5%
В інших місцях (магазин, кафе, місця для розваг)	33,5%	31,1%

Для пояснення мікросоціальної детермінації насильства важливим є питання причинної зумовленості проявів фізичного насильства і відповіді на питання «Що саме спонукало підлітка в цю мить проявити фізичне насильство?». Отримані нами відповіді умовно можна розділити як відповіді на запитання «Чому?» та «Для чого?». Відповіді на питання «Чому застосовуєш фізичне насильство?» можна скоріше охарактеризувати як виправдання реактивної чи спонтанної активної фізичної агресії (прямого фізичного насильства). У відповідях на запитання «Для чого?» швидше вбачаємо раціональне пояснення акту насильства, використання його як інструменту для досягнення певних цілей (інструментальна агресія).

Відсотковий розподіл відповідей щодо причин фізичного насильства підлітків виявився таким: «Коли на мене нападають» – 70%; «Коли від мене щось вимагають» – 15,2%; «Коли мені погрожують» – 29,1%;

«По дурості» – 10,9%; «Коли п'яний» – 7,1%; «Коли накурений чи нанюханий» – 2,2%; «Коли дуже злий, розлючений» – 19,9%; «Розчарований, спустошений» – 5,8%; «Так навчили батьки» – 2%; «Так прийнято серед моїх друзів» – 1,6%; «Подобається бути головним» – 4,3%; «Щоб інші не думали, що я лох і нікчема» – 7,7%. На побутовому рівні розуміння насильства, очевидним видається його зв'язок переважно з емоцією злості, гніву. Однак дослідження ситуацій насильства свідчить, що базовою емоцією насильства є страх [5]. Твердження підлітків це підтвердили: більшість ситуацій, вказаних підлітками як причина фізичного насильства, передбачають емоційне забарвлення саме страхом, а не злістю. Ми спитали підлітків «Що найчастіше застосовуєш проти інших осіб, коли злий?». За твердженням підлітків, фізичне насильство виступає засобом зняття емоційної напруги злості тільки в десятої частини з них. Отримані нами відповіді мають такий відсотковий розподіл: удари – 7,5%; стусани – 3,3%; погрози – 9,9%; крики – 43,3%; нічого – 36%.

Важливим елементом для розуміння ситуацій насильства та агресії серед підлітків є рольова диспозиція учасників. Помилковим є уявлення, що ролі в ситуації насильства та агресії лише дві: агресор (транслятор насильства) та жертва. Більшість підлітків залучені в такі ситуації в ролі спостерігачів. Саме спостерігачі можуть опосередковано чи безпосередньо здійснювати вплив на спалахи та тривалість проявів насильства та агресії. Спостерігачі створюють певну мікросоціальну атмосферу насильницьких ситуацій і можуть бути як активними (кричати, рухатися, стукати, аплодувати), так і пасивними (вдавати, що не звертають на прояви насильства увагу). Пасивних спостерігачів значно більше в загальній кількості свідків. Варто зауважити, що конкретні ситуації насильства серед підлітків часто також передбачають наявність кількох пасивних свідків, адже більшість відтворюється у вельми людних місцях. Чому ж вони дають мовчазну згоду на прояви насильства? Найімовірніше пояснення – це страх та тривога за свою безпеку у справді загрозливих ситуаціях, наприклад із застосуванням специфічних знарядь (кастет, палиці, біти, газ, пляшка) або навіть вогнепальної зброї. Проте такі ситуації зустрічаються сьогодні не так вже і часто, серед підлітків переважають бійки голіруч, а більшість спостерігачів все одно пасивно спостерігають і волюють стояти осторонь. Е. Руланн пояснює такий феномен обставиною «фіктивної норми», коли для кожного свідка ситуація насильства є неприйнятною, але він вважає, що це нормально для інших, тому пасивно спостерігає [14]. Р. Коллінз схильний пояснювати такі феномени в рамках «проблеми безкоштовного пасажера», коли кожен спостерігач сподівається, що втрутиться інший і йому не буде потрібно витратити власні ресурси для вирішення проблеми [15]. В обох вищезазначених випадках вони можуть виступати як каталізаторами насильства та агресії, так і інгібіторами. Спостерігачі можуть підтримувати агресора. У такому

випадку виявлена підтримка заохочуватиме нападника до рішучих дій. У ситуаціях підтримки жертви, спостерігачі можуть безпосередньо або опосередковано не допустити проявів насильства. Ми просили респондентів вказати свою роль саме в ситуаціях бійок (фізичне насильство) та прямої активної вербальної агресії (яка за наслідками найчастіше ідентифікується як психологічне насильство). На нашу думку, насильство та агресія в цих ситуаціях найбільш очевидні і частіше ідентифікуються підлітками як такі. Цікаво, що 64,6% підлітків визначили свою роль у ситуації бійок як спостерігач; 19,9% – активний учасник; 4,5% жертва; 10,9% – не брали участі в бійках. Ми з'ясували, що у ситуаціях проявів активної прямої вербальної агресії підлітки також найчастіше виступають у ролі спостерігача – 71,6%; 17,1% – активний учасник (з них 2,7% вибрали варіант із приміткою «люблю карати невдах»), що свідчить про високий рівень проактивної агресії); 11,2% – жертва. Більш детально проаналізувати значущість ролей підлітків у ситуаціях насильства можна відслідкувавши значимі корелятивні зв'язки між відповідними показниками та іншими змінними, які детально представлені в Таблиці 2.

Таблиця 2

Аналіз корелятивних зв'язків між ролями підлітків у ситуаціях фізичного насильства та вербальної агресії з іншими змінними

Змінні, з якими виявлено корелятивний зв'язок	Роль підлітка під час бійок	Роль підлітка під час активної прямої вербальної агресії
Роль підлітка під час бійок	.XXX	,258**
Частота участі в бійках	,387**	,225**
Частота участі в ситуаціях психологічного насильства	,043	-,051
Що найчастіше застосовуєш, коли злий?	,148**	,229**
Де найчастіше відбуваються бійки?	,119**	,011
Де найчастіше відбувається психологічне насильство?	-,027	,312**
Стать	,161**	,129**

Із Таблиці 2 видно, що наявний прямий корелятивний зв'язок між роллю підлітка під час бійок та частотою участі в бійках, тобто активні учасники (суб'єкти насильства) потрапляють у бійки частіше, ніж жертви (Таблиця 3). Активні учасники бійок, на відміну від спостерігачів та жертв, у гніві частіше застосовують удари та стусани. Це підтверджено ще одним прямим корелятивним зв'язком: між роллю підлітка в бійках та вибором поведінкової реакції в гніві ($r=0,148$; $p<0,01$).

Таблиця 3

Розподіл відповідей щодо частоти участі підлітків у бійках за роллю в таких ситуаціях (у %)

Роль підлітка в бійках	Участь підлітків у бійках				
	Кожного дня	Кілька разів на тиждень	Кілька разів на місяць	Один чи два рази на рік	Ніколи
Активний учасник	2	2,5	4	10,6	0,9
Спостерігач	0,3	1,3	4,5	26	32,3
Жертва	0,2	0,7	0,4	1,8	1,3
Не брав участі	0	0	0,3	1	9,6

Варто звернути увагу, що третина опитаних підлітків (спостерігачів) не визнали свою участь у бійках, але вказали роль «спостерігач», хоча могли вибрати варіант «не брав участі у бійках». Спостерігачі не лише здійснюють вплив на динаміку ситуацій насильства та агресії, але роль спостерігача у ситуації застосування фізичного насильства, безумовно, здійснює потужний вплив на самого підлітка.

Висновки. Отже, більшість підлітків у ситуаціях, які провокують злість, та у конфліктних ситуаціях частіше застосовують вербальну пряму агресію, аніж фізичне насильство. Згідно з теоретичною моделлю для відтворення ситуацій з проявами фізичного насильства необхідно, щоб співпали всі вище перераховані складові: ситуацію, що склалася підліток вважає загрозливою (сприймає її вороже, тобто є ворожий дискурс щодо ситуації), природно виникає потреба захисту свого «Я»; підліток відчуває ворожі емоції (страх, злість, огиду); у поведінковому репертуарі підлітка переважають насильницькі сценарії поведінки, які вже успішно апробовані ним раніше; ситуація включає можливість подолання бар'єра конфронтаційної напруги та страху перед насильством. Наше дослідження виявило, що більшість підлітків залучені в ситуації насильства з різною частотою і переважно в ролі спостерігачів. Більшість підлітків пояснюють необхідність застосування насильства для захисту, третина підлітків підтверджують, що насильство спровоковано ситуативними чинниками. За вибором підлітків поведінковою реакцією в емоції злості найчастіше є крики. Роль підлітка під час бійок (активний учасник (агресор), спостерігач, жертва) пов'язана з частотою участі у бійках, місцем події, вибором поведінкової реакції в гніві, а також має гендерні особливості. Роль підлітка під час активної прямої вербальної агресії пов'язана з частотою участі в ситуації психічного (емоційного) насильства та у бійках, а також роллю підлітка в цій ситуації та вибором поведінкової реакції в гніві.

Список використаної літератури

1. Brooks SK, Webster RK, Smith LE, et al. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet* 2020; 395(10227): 912–920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8)
2. Musek, J. Psychological effects of isolation and quarantine. Coping with Covid-19 [Internet]. 2020 Oct [cited 2021 Feb 19]. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.13337.65125>
3. Ениколопов С.Н., Чудова Н.В. Агрессивность и имплицитная теория насилия. *Прикладная юридическая психология*. 2017. № 2. С. 18–26
4. Норт Д., Воллис Дж., Вайнгест Б. Насильство та суспільні порядки / пер. з англ. Т. Цимбал. Київ : Наш формат. 2017. 352 с.
5. Randall Collins. *Violence: A Micro-sociological Theory*. Princeton University Press. 2008. 584 p.
6. Орос О.Б. Легітимізація мобінгу серед дітей: спроба аналізу проблеми. *Габітус: науковий журнал*. 2020. Т. 1 (13). С. 93–97.
7. Bandura A, Walters RH. *Adolescent aggression; a study of the influence of child-training practices and family interrelationships*. New York : Ronald Press 1959. 475 p.
8. Huesmann, L.R., Moise, J. (1996). *Media violence; A demonstrated public threat to children*. Harvard Mental Health Letter, Vol. 12.
9. Lorenz K. *On Aggression*. Psychology Press. 2002. 295 p.
10. Buss, A. H. Physical aggression in relation to different frustrations. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1963. 67(1), p. 1–7. <https://doi.org/10.1037/h0040505>
11. Jannof-Bulman R. *Assumptive Worlds and the Stress of Traumatic Events*. *Social Cognition*. 1989. 7(2). DOI:10.1521/soco.1989.7.2.113
12. Ениколопов С.Н., Кузнецова Ю.М., Чудова Н.В. Агрессивность и неспособность понимать чужие эмоции. *Психологическая наука и образование*. 2013. № 4. С. 97–102
13. Аналітичний звіт за результатами дослідження в рамках проекту «Підлітки поза увагою: поліпшення доступу до інтегрованих ВІЛ-сервісних послуг для вразливих підлітків в Україні» / Балакірева О.М., Шевченко С.Л. та ін. Київ : МБФ «Альянс громадського здоров'я», МБФ «СНІД Фонд Схід-Захід» (AFEW-Україна), 2019. 60 с.
14. Руланн Э. Как остановить травлю в школе: психология моббинга / пер. с норв. Москва : Генезис, 2012. С. 119.
15. Randall Collins. *Sociological Insight: An Introduction to Non-obvious Sociology*. New York: Oxford University Press. 1992. 216 p.

Oros O. B. Microsociology of violence and aggression involving adolescents

The article states that in the conditions of rapid social changes there is a need for microsociological analysis of manifestations of violence and aggression among adolescents. Microsociological approach to the study of the problem allows to identify micro-interactive aspects of violence. So to speak, to consider a specific situation "here and now". This approach is of valuable practical importance for understanding, predicting and preventing situations of violence and aggression.

In order to microsociologically analyze violence and aggression among adolescents, we conducted a study in November 2020 - January 2021 using Google

Forms. Sampling Method - Respondent-Driven Sampling (RDS). The total sample size was 998 adolescents 12-17 years. The data were processed using SPSS 22. Pearson's correlation analysis method was used for statistical analysis.

According to the study, most adolescents in situations that provoke anger and (or) conflict situations are more likely to use verbal direct aggression than physical violence. According to the theoretical model, to reproduce situations with manifestations of physical violence, it is necessary that all the above components coincide: the adolescent considers the situation threatening (perceives it as hostile, there is a hostile discourse on the situation), naturally there is a need to protect his "I"; the teenager feels hostile emotions: fear, anger, disgust; the adolescent's behavioral repertoire is dominated by violent scenarios of behavior that have been successfully tested by him before; the situation includes the possibility of overcoming the barrier of confrontational tension and fear of violence. Our study found that most adolescents are involved in situations of violence, but with varying frequency and mostly as observers. Most respondents explain the need for violence by the need for protection. One third of adolescents confirm that violence is provoked by situational factors. According to the respondents, in the emotion of anger the behavioral reaction is screaming most often. The roles of adolescents during fights (active participant (aggressor), observer (victim) are related to the frequency of participation in fights, the scene, the choice of behavioral response in anger; and has gender characteristics. Adolescents' roles in active direct verbal aggression are related to the frequency of participation in mental and emotional violence and fights, as well as the choice of behavioral response in anger.

Key words: *violence, aggression, microsociology, adolescents, situation.*